

NYA AVHANDLINGAR

Karin Strand: *Känsliga bitar. Text- och kontextstudier i sentimental populärsång.* Ord&Visor, Skellefteå 2003. 397 s. English summary. ISBN 91-88675-85-8.

I oktober 1927 strömmade Sven-Olof Sandbergs mjuka stämma genom radioapparaterna in i svenska hem. Sången var nyskriven och direkt anpassad till radiomediet. Den hette *Lyssnar du till mig ikväll lilla mor*, eller *En sångardröm vid mikrofonen*. Radion ingick i ett modernt sammanhang, skapade möjligheter att samtidigt och direkt nå människor över hela landet, att bli ”stjärna över en natt”. Den medförde också en ny relation mellan artist och publik; samtidigt som den verkade distansera överbryggades avstånd. Radion möjliggjorde en ny slags närhet; sångaren kunde vända sig direkt till en enda lyssnare, genom mikrofonen utformades ”förtroliga tonlägen” och intima sångsätt. Under de kommande åren lanserades en rad manliga artister. Deras sångrepertoarer vände sig ofta direkt till landets kvinnliga radiolyssnare.

Karin Strand, litteraturvetare från Umeå, undersöker i sin avhandling den speciella form av känslösamma schlager som fick ett brett genomslag med Sven-Olof Sandbergs debut i radio. Hon skriver att dessa sånger representerar en speciell linje inom svensk populärmusik och utmärks av ”nostalgiska, svärmiska och trånande grundstämningar” (s. 12). Genomgående drag är en känslösam längtan som är riktad mot såväl rum som tid, efter platser, personer och tillstånd. Strand menar att det finns ”en stark kritisk konsensus såväl kring vad sentimentalitet är för något som hur man värderingsmässigt bör förhålla sig till det” (s. 18). Detta ligger till grund för att sentimentala former sällan har undersökts på ett förutsättningslöst sätt. Hennes grundläggande frågeställning blir därför att undersöka vari det sentimentala består. Men de ”känsliga bitarna” är inte bara känsliga till sin karaktär; de har blivit folkära, men också kritiserats och dömts ut som en ”sirapsgenre” eller svensk populärmusiks ”hötorgskonst”. Ytterligare en fråga riktas mot repertoarens kulturella status. Här-

med fokuseras också de föreställningar om genus som framträder i kritiken.

Avhandlingen är tvärvetenskapligt inspirerad. Detta innebär att metoden beskrivs som ”ett kulturhistoriskt inspirerat motivstudium” och att de ”teoretiska och historiserande sammanhangen har hämtats från såväl litteraturens och musikens som filmens område” (s. 21). Sångerna analyseras med utgångspunkt i tre artister och deras repertoarer, från 1920-talet fram till slutet av 1950-talet. Sven-Olof Sandberg, ”SOS” (1905–1974), Bertil Boo, ”den sjungande bonden” (1914–1996) och Gösta ”Snoddas” Nordgren (1926–1981). Alla tre fick, under olika decennier, sitt genombrott i radio och var i sin samtid mycket populära, varför radion som medium också ägnas uppmärksamhet. Tonvikten läggs vid textmotiven i sångerna, men dessa studeras främst i sina sjungna versioner och sätts i förbindelse med ”sångarens förmedling och relationen mellan text och musik” (s. 14). Karin Strand ser sångerna som förknippade med artisternas röster, men också i en vidare samtida kontext, i en berättelse omkring artisten och hans framtoning.

En första del ägnas åt *Perspektiv på den populära musiktexten*. I ett inledande avsnitt diskuteras olika forskningsinriktningar och syn på repertoaren, som ofta betraktas som å ena sida kommersiella produkter, å andra som 1900-talets folkmusik. Karin Strand ser dem som bådadera. Här blir den tvärvetenskapliga ansatsen något otydlig och för åt olika håll. Alla de trådar som läggs ut återkommer inte under avhandlingens gång. Som läsare med inblick i angränsande forskning störs jag vid några tillfällen över beskrivningen av etnologiska – folkloristiska – synsätt och saknar senare forskning och omvärderingar av begrepp. De delar som diskuterar genus, formler och klichéer samt själva textens roll är mer helgjutna och trovärdiga. Här känns det också att avhandlingen på ett annat sätt rör sig inom sin egen disciplin.

Del två behandlar *Mikrofonensångaren* och ger inledningsvis en historisk bakgrund till åren runt 1930, då ett nytt ljudlandskap formades och schlagerindustrin började på allvar. Här diskuteras också radions och den nya teknikens betydelse för den sentimentala genren:

att texterna kunde riktas direkt till lyssnaren och att själva mikrofontekniken tillät nya och mer intima sångsätt. Under läsningens gång framgår att Karin Strand använder sig av olika slags empiri – t.ex. skivinspelningar, radioprogram, tidningsmaterial, lyssnarbrev och memoarer – och jag saknar en mer problematiserande och reflekterande diskussion omkring avhandlingens material och källor. (Jag bläddrar fram och tillbaka, men finner ingen sådan rubrik över huvudtaget.) Avsnitten ägnas framför allt åt artisten Sven-Olof Sandberg, hans beundrare, kritiker och den feminina könskodningen av repertoaren. I analysen av Sandbergs ”Lyssnar du till mig ikväll, lilla mor” diskuteras den nostalgiska längtan på ett nyanserat och övertygande sätt.

Sven Olof Sandbergs känsliga bitar analyseras ytterligare i en tredje del. Här tematiseras repertoaren i fyra motivkretsar: längtan hem (barndomen), moder-melodramat, ensam under stjärnorna (naturbetraktelser) och kärlekens paradiset. Texterna jämförs med äldre litterära föregångare. Jag läser med intresse avsnitten om förlusten av och längtan efter barndomshemmet och om modern som sentimentalt motiv. Sandberg blev så förknippad med detta att han också i sin samtid kallades för ”Morsångare”. Hans artistiska framtoning hörde samman med det borgerliga, urbana livet. Repertoaren ses bland annat som en reaktion på den nya tiden, utifrån moderniteten idealiseras det förflutna.

Sven-Olof Sandbergs repertoar hör hemma i mellankrigstiden och är den som ägnas mest utrymme åt i avhandlingen. Det är först på sidan 235 som Bertil Boo och Snoddas träder in på scenen i en fjärde och sista del – *Sången i hembygdens skogar*. Dessa båda sångare debuterade i efterkrigstidens Sverige och framhålls som representanter för en annan sorts nostalgi eller längtan, vilken också omfattar själva artisten som figur. Bertil Boo var en ”äkta” svensk bonde. I maj 1946 framträdde han i radioprogrammet Frukostklubben med ”Violer till mor”. Han medverkade sedan återkommande i en rad Åsa Nisse-filmer. Gösta Nordgren var skogsarbetaren och bandyspelaren från Bollnäs som efter debuten i radioprogrammet Karusellen 1952 blev ”Snoddas” med hela svenska folket. Han gjorde succé med ”Flottarkärlek” och framställdes ofta som ett oförstört, autentiskt naturbarn. Nostalgin handlar om ”ett nytt gammalt Sverige”. Som betydelsefulla kontexter för genren ses de båda sångarnas hemvist i den genuina landsbygden och en alltmer försvinnande livsstil.

Från slutet av 1950-talet fick denna repertoar alltmer stå tillbaka för den moderna ungdomskulturen. Det var

inte längre de känsliga bitarna som fördes fram i de stora, offentliga sammanhangen. I samklang med en rad modernitetsteorier omkring dagens tidsuppfattningar skulle detta kunna ses som nostalgins död. Men drömmen om den lilla röda stugan försvann inte, det nostalgiska perspektivet finns också i dagens populärmusik. I en *Efterklang* diskuteras avhandlingens slutsatser och svårigheten i att avtäckta den sentimentala känslans inre dimensioner.

I det stora hela är detta en välskriven avhandling som kastar nytt ljus över en del av vår historia, över radion som medium, över en vida spridd, men tidigare föga uppmärksammas genre och den speciella längtan som brukar kallas för nostalgi.

Annika Nordström, Göteborg

Rosén, Christina: *Stadsbor och bönder: Materiell kultur och social status i Halland från medeltid till 1700-tal*. Almqvist & Wiksell distr., Stockholm 2004. 302 s., ill. English summary. ISBN 91-7209-334-x.

Christina Rosén har en lång erfarenhet som grävande arkeolog bakom sig när hon nu disputerat med avhandlingen *Stadsbor och bönder: Materiell kultur och social status i Halland från medeltid till 1700-tal*. Titeln är mycket sakligt vald, den berättar ganska exakt om vad avhandlingen handlar om. Det tillägg man kan göra är att den materiella kultur som står i fokus är byggnader och keramik, två av de mest typiska lämningar som en arkeolog har att förhålla sig till. I ett inledande kapitel kring ”Problemet”, ställer författaren några frågor som belyser hennes avsikter: ”Vad var det som gjorde dem /platserna/ till städer i människors medvetande? Fanns det en urban livsstil, en urban identitet som utmärkte städernas invånare och som gjorde att de uppfattades och uppfattade sig själva som åtskilda från dem som bodde på landet? Och hur manifesterades i så fall denna urbana livsstil i den materiella kulturen?” (s. 9f). Fortsättningsvis anges syftet – av Rosén kallat ”utgångspunkten” – vilket ”är att studera hur denna under 1700-talet så tydliga skillnad mellan stad och landsbygd uppstår och hur en identitet som stadsbo eller bonde kommer att manifesteras i föremålskulturen” (s. 10). Ytterligare en insnävning är att det är material som berör gården, hemmet och måltiden som står i fokus (s. 11). En stor inspirationskälla kommer från etnologiskt håll i form av Börje Hanssens studier av 1700-talets Österlen.